

PARNASSIA

1992:1

PARNASSIA

Medlemsblad för Föreningen Smålands Flora

Årgång 5 1992 nr 1

Prenumerationsavgiften för år 1992 är 40 kr

Föreningen Smålands Floras postgiro 66 29 27 - 3

adress: c/o Christoffersson; Göträdsgatan 8; 341 39 Ljungby

Styrelseledamöter i Föreningen Smålands Flora 1991-92

Ordförande	Allan Karlsson; Liljeholmsvägen 6; 575 39 Eksjö tel 0381 - 104 16
Vice ordförande	Curt Mossberg; Kulladalsgatan 47; 352 36 Växjö tel 0470 - 158 71
Sekreterare	John Christoffersson; Villa Vibo, Långemåla; 570 76 Ruda tel 0499 - 300 06
Kassör	Ingvar Christoffersson; Göträdsgatan 8; 341 39 Ljungby tel 0372 - 143 83
Övriga ledamöter	Christer Albinsson; Öhnellsgatan 27; 392 30 Kalmar tel 0480 - 289 69 Birger Danielsson; Bagarebacken 11; 593 41 Västervik tel 0490 - 117 19 Margareta Edqvist; Syrengatan 19; 571 39 Nässjö tel 0380 - 106 29 Thomas Karlsson; Botaniska Museet, Östra Vallgatan 18; 223 61 Lund tel 046 - 13 83 00 Tommy Merkert; Orkestervägen 27; 574 34 Vetlanda tel 0383 - 165 97 Barbro Otterstedt; Högabergsgatan 12; 331 41 Värnamo tel 0370 - 104 36 Göran Wendt; Högstorpssvägen 142 B; 352 42 Växjö tel 0470 - 227 33
Redaktör	Jan-Erik Hederås; Tranemansgatan 32; 252 49 Helsingborg tel 042 - 14 03 91

Omslagsbilden visar slätter i en äng med slätterblomma (teckning av John Käll)

Floraskrivarna rapporterar

THOMAS KARLSSON, INGVAR CHRISTOFFERSSON och
JOHN CHRISTOFFERSSON

Vi vet att många intresserar sig för floraskrivandet och därför kommer vi att informera fort-löpande under denna rubrik. Hör gärna av dig med frågor, synpunkter och uppslag till saker som du vill ha diskuterade här!

Inventeringsläget

Arbetet med inventeringen avslutades i princip med den stora kompletteringsinsatsen 1990. Sommaren 1991 arbetade vi nästan bara på de 169 rutor, som då inte var färdiga. Det gav 15 728 nya uppgifter, en ökning med 2,4%, till totalt 667 366 fynd i de 1432 rutorna. Vi anser nu att problemen med de ej tillräckligt undersökta rutorna är lösta.

Med ekonomiskt bidrag från Naturskyddsföreningen i Sunnerbo har årets utskrift av kartor (2077 st) kunnat kopieras i tio exemplar. Kopiorna har placerats ut i de större distrikten för att underlätta kontroller av utbredningarna.

Några nyfynd

Bland de under 1991 rapporterade nya växterna är tre särskilt intressanta.

Strandvial *Lathyrus japonicus* är ny för Småland. Den växer sparsamt på ett skär utanför Idö i Västrum socken. Roger Karlsson har känt till arten några år och vid återbesök visade det sig att den fanns kvar. Bildbevis finns nu på Botaniska muséet i Lund.

Blåbär x lingon *Vaccinium myrtillus x vitis-idaea* har likaså varit känd "sedan gammalt" från Bjurkärrs naturreservat i Urshult, men aktuell uppgift har saknats ända till hösten 1991, då Stig Johnsson och Åke Widgren letade upp beståndet. På senhösten, när blåbäret tappat bladen, är korsningen lättfunnen. Den ser nämligen på håll mest ut som blåbär men behåller de flesta bladen. De håriga kvistarna avslöjar vid detaljgranskning inslaget av lingon.

Kalbinka *Erigeron acer* ssp. *droebachiensis* är känd från Huskvarnabergen sedan mer än 100 år. Eftersom växten ofta inte nämns i floror (står dock i senaste upplagan av Krok!) har vi tyvärr missat att efterlysa den under inventeringen, men trots det har Inger Bergqvist, Margareta Edqvist och Torsten Karlsson lyckats finna den på tre lokaler nära Huskvarna, dels i norra småbåtshamnen (7E 1b 46 37), dels 900 m SSO telemasten (7E 1b 28 49, 7E 1c 28 00).

Databas över sällsynta växter

Vi bygger nu upp en stor databas med uppgifter om sällsynta växter. Uppgifterna plockas fram i distrikten. I NV och NÖ Småland samt i Nässjö är man i stort sett klara; man har startat i alla andra distrikt och delvis hunnit långt. Redan innehåller databasen fynd från 497 rutor, alltså mer än en tredjedel, och antalet fynd är 13 510.

Alla växter som finns i mindre än 10% av Smålands rutor har tagits med. För att få med intressanta utpostlokaler ingår vidare fynd av växter som finns i mindre än 10% av de olika distriktens rutor. En del förvildade växter, som är ojämnt antecknade av inventerarna, har uteslutits. Dessutom ingår arter som anses hotade i Sverige även om de är ganska vanliga i Småland, och slutligen några ej helt sällsynta arter, som visar värdefulla miljöer.

Denna databas är grunden för lokallistorna i den blivande floran. När databasen är färdig, så är faktiskt även en stor del av floratexten om lokalerna klar och kan skrivas ut automatiskt av dataprogrammet. *Listan på hittills inlagda lokaler för blågrönt mannagräs här invid visar hur materialet kan se ut.* Fynden ordnas efter kommun och socken. Närmaste gård e d anges samt lokalens koordinat på 100 m när. Därefter kommer växtmiljö, år för fyndet, finnare samt ev herbariebelägg och vem som har granskat det.

Blågrönt mannagräs *Glyceria declinata*

Gislaved *Burseryd* Toasjö (5C 8i 03 42), gödselstad 1987 LtS KJ. *Reftele* Änggårdet (5D 7d 40 38), betesvall 1989 MK; Väsboholm (5D 8c 21 24), körväg vid såg 1987 LtS; Åbygget (5D 8d 04 43), fuktig betesmark 1987 LP MK. Gnosjö *Kulltorp* Åbo (6D 0g 04 10) vattenhål i nyanlagd betesmark, 1989 GS. *Kävsjö* Lundholmen (6D 1h 18 11), dike 1990 TJ. Jönköping *Angerdshestra* Agutarem (6D 8g 44 13), betad källrik mark 1990 TF. Järstorp Samset (7D 1j 32 41), fuktig saftig strandvegetation 1989 SK EC GJ. *Mulseryd* Elsabo (6D 9f 14 19), sidlänt betad ängs- mark 1987 LtS. *Månsarp* Hacklarsbo (6D 9i 06 21), källpåverkat dike 1989 LtS; Taberg (6D 9j 19 20), fuktig stig på röjd slänt 1988 LtS. Nässjö *Almesåkra* Ö. Göde- berg (6E 6g 31 13), översilad betesmark 1990 MgE IB TsK (TK!). Vaggeryd *Byarum* Högaforss (6D 6j 00 07), drickställe i bäck och bete 1987 LtS; Tröjebo (6D 7j 07 24), dike i betesmark 1988 RC. Hagshult Jönshult (6E 1b 18 14), brukningsväg 1987 EtN. *Tofteryd* Holma (6E 4a 24 13), kärrkant/väggkant i betesmark 1990 LP GJJ. Värnamo *Bredaryd* Jonsbo (5D 7e 22 11), strandäng med brukningsväg 1988 MN; Strandfors (5D 8e 11 00), fuktig körväg 1987 LtS. *Torskinge* Storåns mynning (5D 5f 40 02), fuktig körväg 1988 LtS. Värnamo Vällersten Stoffa- gård (5D 9i 08 19), åker 1989 TJ.

Dessa listor kan utformas på många sätt och vi tar gärna emot synpunkter på t ex hur många lokaler som skall vara med och vilka uppgifter som kan uteslutas. Helt klart är att alla lokaler för sällsynta arter inte kan komma med i floran -- då blir bara den texten på mer än tusen sidor!

Databasen är emellertid användbar även för andra ändamål, t ex vid kommunal planering och för intresserade personer, som vill söka upp och se en viss växt. Listorna kommer naturligtvis att finnas tillgängliga även på distrikten.

Vid arbetet med databasen konstateras ibland att belägg för intressanta uppgifter inte har visats. Som inventerare kan du därför bli ombedd att lämna belägg. Ta uppmaningen positivt! Det är ju vårt gemensamma intresse att uppgifter om ovanliga växter verkligen är rätt. För övrigt behöver inte önskemål om belägg innebära att vi tvivlar på fyndet. I *Flora Nordica*, en ny stor vetenskaplig flora över Norden, anser man inte en art som känd från ett landskap, om det inte finns belägg från minst en lokal därifrån. Som världsbäst på Småland måste vi självklart möta detta krav!

Äldre växtfynd sammanställs

Vi måste nu också komma igång med sammanställningen av äldre fynd. Tidigare uppgifter om växternas förekomst i landskapet kommer att lagras i två databaser - en för herbarieexemplar och en för uppgifter i litteratur och handskrifter. När dessa databaser är klara kan vi automatiskt få kartor på växternas tidigare utbredning. Dessa kan vi jämföra med den "ögonblicksbild" av utbredningarna som vi fångat genom vår inventering.

På herbariesidan har det mesta av universitetsherbarierna och en del privatherbarier gått igenom. En del återstår att bokföra, vissa bestämmningar måste kollas, och alla lokalerna är inte koordinatsatta. Det här planerar vi att försöka få färdigt under nästa höst och vinter.

Litteraturstudierna, som påbörjades av bl a Anna-Brita Carlander, Signe Karlsson, Curt Mossberg och Thomas har återupptagits. Allan Karlsson och Ingvar har gått igenom bl a *Botaniska Notiser* och *Svensk Botanisk Tidskrift* från starten. Vi kommer inte bara att granska vetenskapliga publikationer utan tänker även se på handskrifter, hembygdslitteratur, sockenböcker och annat material, som getts ut eller finns ute i bygderna. Även fotografier, som visar hur naturen såg ut förr i tiden, är av intresse. Hör av dig till Ingvar, om du spårar upp något av intresse.

Det handlar fortfarande mycket om att samla material till databaser och lite om att skriva den text, som skall ge de torra siffrorna och uppgifterna liv. Våra hjärnor arbetar emellertid med texten också, och vi eftersträvar en bok, som skall bli både faktsäckad och lättläst.

En viktig del i arbetet är att få fram pengar till tryckningen. Vi har nyligen sökt bidrag från alla kommunerna i Småland och hoppas att dessa skall vara generösa mot oss. Annars blir läget bekymmersamt vad ekonomin beträffar.

Nya uppgifter tas ännu emot!

Fyndkontroller, biotopstudier och småkompletteringar medför att vi tar emot aktuella uppgifter som vanligt fram till senhösten. Efter jul 1992 räknar vi däremot bara med små ändringar i databasen och på nyåret skriver vi ut kartorna i tryckfärdigt skick (dataprogram finns redan).

Efter 1992 vill vi därför inte ha in fler fynd av triviala eller halvvanliga arter. Uppgifter om *sällsynta växter* kommer vi däremot att föra in fram till florans tryckning. *Vi vädjar dock till alla som ännu har aktuella uppgifter att lämna: gör detta så snart som möjligt!*

Ha en skön vår och sommar!

Thomas Karlsson; Botaniska museet, Östra Vallgatan 18; 223 61 Lund; tel 046 - 13 83 00
Ingvar Christoffersson; Götradsgränd 8; 341 39 Ljungby; tel 0372 - 143 83
John Christoffersson; Villa Vibo, Långemåla; 570 76 Ruda; 0499 - 300 06

Fr.o.m. detta nummer har undertecknad tagit på sig arbetet med att redigera Parnassia. Tillsammans med styrelsen passar jag härmed på att rikta ett varmt tack till Britta Ekenfall, som varit tidskriftens redaktör under dess fyra första år.

Jan-Erik Hederås

Rapportera lokaler för sällsynta växter nu

INGVAR CHRISTOFFERSSON

Sommaren 1991 trädde ett antal lagändringar, som innebär ett bättre skydd för naturen, i kraft. De innebär också att du och jag i ökad omfattning kan vara till nytta för naturvården. Din rapportering av lokaler med intressanta växter behövs bättre än någonsin.

Nyckelbiotoper

Enligt en helt ny regel i naturvårdslagen får arbetsföretag, som kan skada naturmiljön inte utföras inom sådana mindre mark- och vattenområden, som utgör livsmiljöer för hotade växt- och djurarter eller annars är särskilt skyddsvärda. Sådana biotoper kallas *nyckelbiotoper*. De avser normalt små stycken av mark, som kan bevaras utan eller med obetydlig ekonomisk uppoffring.

Det finns en mängd olika biotoper som kan hänföras till begreppet nyckelbiotoper. *Källkärr, al- och asksumpskogar, lind- och almdungar* samt många andra miljöer kan föras dit. Gemen- samt är att de skall ha betydelse för växt- och djurliv. Problemet är att finna de bästa.

Samråd

Paragraf 20 i naturvårdslagen har ändrats. Länsstyrelserna, som förut bara kunnat modifiera arbetsföretag vilka var till skada för naturen, kan nu förbjuda dem. Paragrafen kan nu användas vid skydd av växtlokaler. Det gäller bara att veta var dessa finns.

Sumpskogsinventeringen och hänsynsparaferna

Krister Wahlström skrev i förra numret av Parnassia om sumpskogsinventeringen. Till denna behövs uppgifter om växtlokaler. I skogsvårdslagen och andra lagar finns också regler om naturvårdshänsyn, som alla markägare är skyldiga att visa. Att reglerna ej alltid iakttas beror kanske på att markägaren inte vet, var naturvärdena finns.

Du kan rädda natur

Länsmyndigheterna är angelägna om att få rapport om ovanliga växtlokaler. Det har skogs- värdsstyrelserna visat genom att skänka Smålands Flora det kartmaterial, som behövs för rapporteringen. John Christoffersson har skickat det underlag du skall utnyttja till dig, och nu är ansvaret ditt.

Se till att jobbet blir klart snarast, och medan listorna ännu är kvar i distrikten. Det hela är ju enkelt, markera bara lokalerna, anteckna de mest intressanta växterna och sänd materialet till din distriktsledare.

Om du glömt hur det går till, skriv eller ring till

John Christoffersson; Villa Vibo, Långemåla; 570 76 Ruda; tel 0499 - 300 06 eller till mig

Ingvar Christoffersson; Götradsgatan 8; 341 39 Ljungby; tel 0372 - 143 83.

Vi hjälper dig gärna och är mycket angelägna om att inventerarnas gemensamma arbete blir till gagn även för naturvården.

Igelknoppar i Småland

THOMAS KARLSSON

Vid floraskrivandet kan igelknopparna bli ett svårt kapitel, eftersom flera av dem har förbisetts eller bestämts fel vid inventeringarna. Dessa rader skrivs i hopp att några ska bli intresserade och se efter hur det är under den kommande sommaren och hösten. Jag blir mycket tacksam för belägg (med blom eller frukt!!) från nya och tidigare rapporterade lokaler.

Från Småland är följande igelknoppar kända:

1 Dvärgigelknopp	<i>Sparganium natans</i> (<i>S. minimum</i>)
2 Igelknopp	<i>Sparganium emersum</i> (<i>S. simplex</i>)
3 Plattbladig igelknopp	<i>Sparganium angustifolium</i>
4 Flotagräs	<i>Sparganium gramineum</i> (<i>S. friesii</i>)
5 Gyttrad igelknopp	<i>Sparganium glomeratum</i>
6 Stor igelknopp	<i>Sparganium erectum</i> ssp. <i>microcarpum</i>
7 Sotigelknopp	<i>Sparganium erectum</i> ssp. <i>erectum</i>
8 Glansigelknopp	<i>Sparganium erectum</i> ssp. <i>neglectum</i>

Orsaker till svårigheterna

Det första skälet till att igelknopparna verkar svåra är att två arter, nämligen *igelknopp* och *plattbladig igelknopp*, kan växa både nedsänkta i vattnet i sjöar och åar, och upprätta på stränder eller i sumpig miljö. Växer de nedsänkta flyter bladen på vattenytan och blir långa och ovanligt smala. De ser därför ganska annorlunda ut än den upprätta formen av samma art.

Av de övriga arterna växer *flotagräs* alltid nedsänkt och har flytblad. *Dvärgigelknopp* växer oftast flytande, men ibland på uttorkande ställen och bladen ligger då i regel på dyn. *Gyttrad igelknopp* och de tre sista växer aldrig nedsänkta eller liggande.

Sätt aldrig namn på igelknoppar som bara har blad! Det kräver mycket stor träning, om det överhuvud taget är möjligt.

Det andra skälet till svårigheterna är att tre av arterna, nämligen *igelknopp*, *plattbladig igelknopp* och *flotagräs*, gärna bildar hybrider, som dessutom blir länge kvar på sina lokaler. Om man tycker att ett exemplar, som är väl utvecklat med blommor och frukter, inte stämmer med någon av arterna, kan det alltså bero på att det är en hybrid.

Hybrider mellan övriga igelknoppar är däremot osäkra och i varje fall inte kända från vårt område.

Stor igelknopp, *sotigelknopp* och *glansigelknopp* står mycket nära varandra och utgör underarter av samma art. De går bara att skilja när det finns mogen frukt, dvs sent på hösten. Det gör att underarten inte har kollats så värst många gånger under vår inventering, men det verkar ändå som om *stor igelknopp* dominerar och *sot-* och *glansigelknopp* är mycket ovanliga i Småland.

De viktiga karaktärerna

Det är alltså lämpligt att bortse från eventuella artskillnader i bladens kantighet och bredd och koncentrera sig på de mycket klara skillnader, som finns mellan arterna i blomställningens utseende och blommorna.

Grenig blomställning eller enkel blomställning? Hos igelknopparna talar man om en *gren*, om det sitter två eller fler blomhuvuden på skaftet (fig 1). Om det bara är ett ensamt blomhuvud i spetsen så är det ett *skaft* (fig 2). Grenar resp skaft finns bara nertill i blomställningen. Uptill är alla huvuden oskaftade. Ofta är även de nedersta oskaftade.

Det är inte viktigt om blomhuvudena är skaftade eller oskaftade, det varierar inom arterna. Greniga blomställningar finns däremot bara hos två arter, nämligen *stor igelknopp* (inkl dess släktingar) och *flotagräs*. *Stor igelknopp* har alltid greniga blomställningar, men *flotagräs* har ofta enkla.

Blomhuvuden i bladvecken eller ovanför dessa? Grenar, skaft och blomhuvuden kommer från vecket av *stödblåd*. De nedre stödblåden är långa, gröna och bladlika, men uppåt blir de raskt mindre, hinnlika eller försvinner nästan. Hos *dvärgigelknopp*, *flotagräs* och *stor igelknopp* och dess släktingar är det just så enkelt (fig 4).

Hos *igelknopp* och *plattbladig igelknopp* har de nedre blomhuvudena oftast "följt med" en bit upp på huvudskottet, så att de sitter ovanför sitt stöblad (fig 5). Tittar man efter kan man se en liten fåra, som visar att huvudets skaft har vuxit samman med blomställningsaxeln.

Hos *gyttrad igelknopp* är detta alldeles extremt - de nedre blomhuvudena har ibland förskjutits uppåt ända förbi nästa stöblad, så att huvudena blir gyttrade (fig 6; det nedersta huvudet kan dock sitta nedanför de andra).

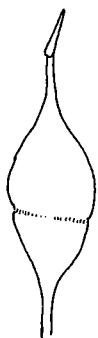
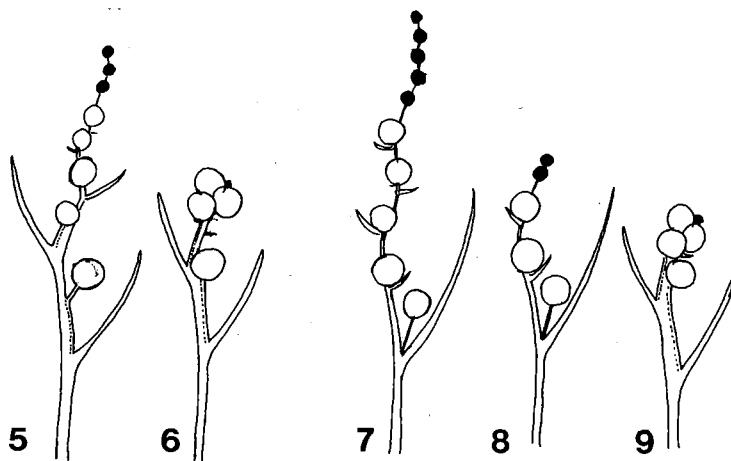
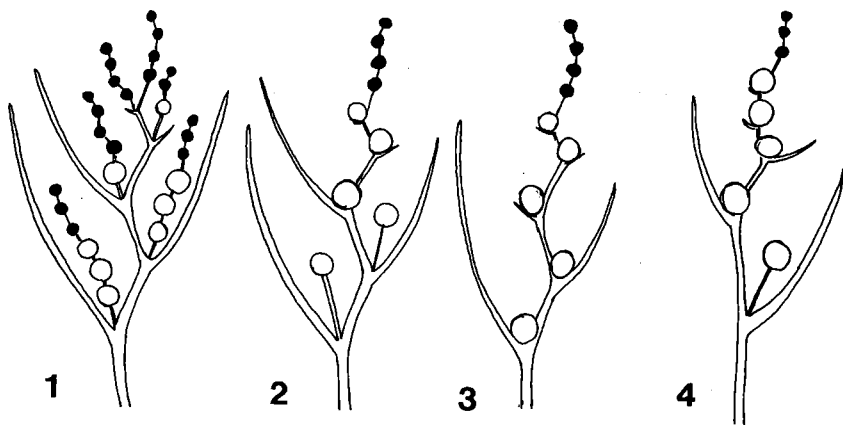
Hur lång är blomställningens handel? De nedre huvudena i blomställningen eller på grenarna, när det finns sådana, är honliga. I blom har de vita märken och sedan bildas de karaktéristiska "taggiga" fruktbollarna. De övre huvudena är hanliga. I blom har de gulaktiga ståndarknappar, men i frukt brukar alla rester av hanhuvudena ha fallit bort. Man ser dock tydliga ärr i blomställningsaxeln där de suttit.

Hos *igelknopp*, *flotagräs* och *stor igelknopp* och dess släktingar är handelen lång, minst 3 cm, när blomställningen har utvecklats (fig 7). Hos *dvärgigelknopp* och *plattbladig igelknopp* är handelen kort, 1--2 cm till slut, men ändå är det nedersta hanhuvudet väl skilt från det översta honhuvudet (fig 8). Hos *gyttrad igelknopp* är hanhuvudena i regel indragna i gyttringen av honhuvuden (fig 9).

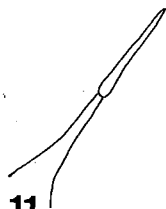
Frukten (fig 10). Hos de flesta arterna har frukten en *insnörning* vid eller nedanför mitten; undantag är *dvärgigelknopp*, *flotagräs*, *sotigelknopp* och *glansigelknopp*. *Sprötet* är den översta, mer eller mindre avsatta delen av frukten. Det kan vara mer eller mindre långt.

Märket sitter i spetsen av sprötet (fig 10). I blom är det vitaktigt och lite luddigt av pollenfångande papiller. Det sitter kvar länge på den mogna frukten och är då brunaktigt, men avvikar fortfarande tydligt från sprötet.

Hos *igelknopp* är märket ca 2 mm långt och helt rakt fäst på sprötet (fig 11). Hos *plattbladig igelknopp* är det ca 1 mm och ofta en aning snedställt (fig 12). Hos *flotagräs* är det bara ca 1/2 mm, kupigt och starkt snedställt (fig 13).

10

11

12

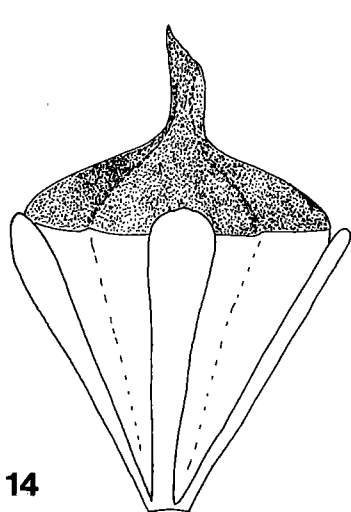

13

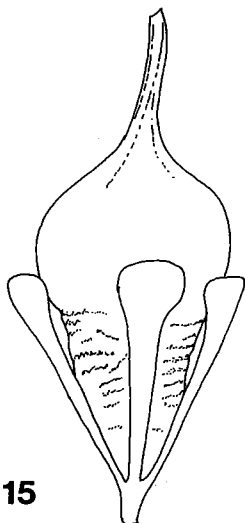
Nyckel till Smålands igelknoppar

Med utgångspunkt i dessa karaktärer gör vi en nyckel som fungerar bra på normalt material. En varning för att unga blomställningar inte har fått sina rätta proportioner är dock på sin plats.

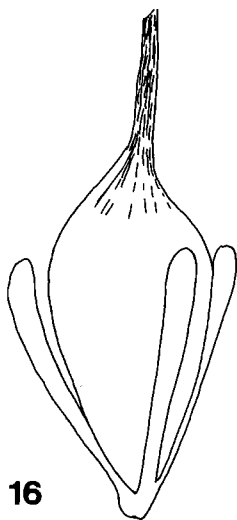
1 Blomställning grenig	2
- Blomställning enkel (nedre huvuden ibland skaftade)	5
2 Flytande; blad 1,5--3 mm breda	4 <i>Flotagräs</i>
- Upprätt; blad 1--3 cm breda	3
3 Frukternas ovasida till slut brunsvart, matt, plattad (fig 14); blomhuvudenas yta därför ganska jämnt välvd (bortsett från de piggliga spröten)	7 <i>Sotigelknopp</i>
- Frukternas ovasida ljusbrun, glänsande, högvälvd (fig 15--16); blomhuvudenas yta därför mycket ojämn	4
4 Fukt hopsnörd nedanför mitten; kalkblad i toppen skedformigt utvidgade (fig 15)	6 <i>Stor igelknopp</i>
- Fukt ej hopsnörd nedanför mitten; kalkblad bara svagt utvidgade i toppen (fig 16)	8 <i>Glansigelknopp</i>
5 Handelen av blomställningen åtminstone 3 cm lång	6
- Handelen av blomställningen högst 2 cm lång	7
6 Honhuvudena eller deras skaft utgår direkt från bladvecken; märken ca 0,5 mm långa	4 <i>Flotagräs</i>
- Honhuvudena eller deras skaft utgår ovanför bladvecken; märken ca 2 mm långa	2 <i>Igelknopp</i>
7 Honhuvudena eller deras skaft utgår direkt från bladvecken; frukt ej insnörd	1 <i>Dvärgigelknopp</i>
- Honhuvudena eller deras skaft utgår ovanför bladvecken; frukt insnörd vid eller nedanför mitten	8
8 Handelen av blomställningen 1--2 cm lång; fruktens spröt 2--3 mm, nästan lika långt som resten av frukten	3 <i>Plattbladig igelknopp</i>
- Hanhuvud(en) mer eller mindre oskaftade, indragna i de tätt gyttrade översta honhuvudena; spröt 1--1,5 mm, mycket kortare än resten av frukten	5 <i>Gyttrad igelknopp</i>

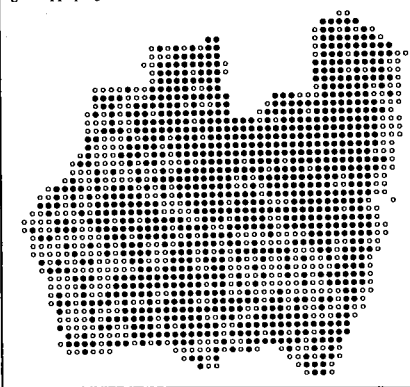
14

15

16

Dvärgigelknopp *Sparganium minimum*Igelknopp *Sparganium emersum*

1 Dvärgigelknopp *Sparganium natans*

Småväxt, nerliggande eller flytande. *Blad* platta ända från basen. *Blomställning* ogrenad. *Honhuvuden* 2--3, utgår direkt ur bladvecken, det nedersta ibland skafat. *Märke* 0,5--1 mm långt. *Frukt* ej insnörd på mitten, 3--5 mm lång exklusive det 0,5--2 mm långa sprötet. *Hanhuvuden* 1--2, på 0,5--1 cm lång axel.

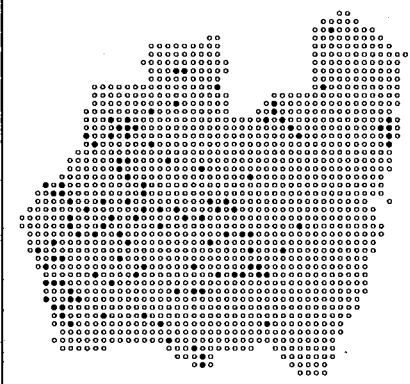
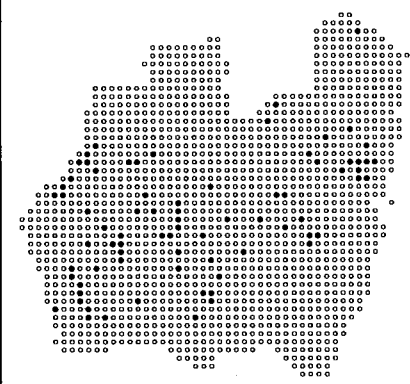
Dvärgigelknopp växer särskilt i småvatten som skogskärr, mosseaggar, diken och dammar i betesmark, men även i strandflyn vid igenväxande sänkta sjöar. Den klarar sig bra i ganska näringsrika biotoper och har troligen ökat. Det är den vanligaste igelknoppen med fynd i 1153 rutor, och den är jämnt spridd i landskapet utom i NV, där den är något sällsyntare.

2 Igelknopp *Sparganium emersum*

Upprätt eller flytande. *Blad* starkt kölade nertill, nästan plana upptill, 4--8 mm breda hos flytbladsformer, 6--12 mm breda hos upprätta. *Blomställning* ogrenad. *Honhuvuden* 1--6, utgår ovanför bladvecken (det nedersta ibland direkt ur bladvecket), ofta skaftade. *Märke* ca 2 mm långt, helt upprätt på sprötet. *Frukt* insnörd på mitten, 4--5 mm lång exklusive det 3--4 mm långa sprötet. *Hanhuvuden* 4--8, på 3--10 cm lång axel.

Igelknopp förekommer på dyg eller gytig botten i sjöar (ofta som flytbladsform) gärna vid bäckutlopp, åar, avsnörda meanderslingor, bäckar, diken och dammar, men bara undantagsvis i skogskärr och laggar. Med fynd i 945 rutor är den näst vanligast bland igelknopparna. Den är dock tydligt näringsgynnad och är ganska sällsynt i våra fattigaste områden, längst i väster och öster om Växjö. *Igelknopp* kan vara ännu ovanligare i västra Småland än vad kartan visar: flera av uppgifterna därifrån kan bero på att man inte tänkt på att *plattbladig igelknopp* finns. Ni som har inventerat där bör se över era uppgifter om *igelknopp*. Skaffa belägg nu under sommaren!

Hybrider bildas med *plattbladig igelknopp* och *flotagräs*. - Den första hybriden har vi funnit på 14 rutor och den finns säkert på många fler. Den är fertil. Som hybrider har klassats exemplar som är intermediära i handelens längd, stiftlängd och bladbredd. I regel är alla tre måtten intermediära samtidigt. - Beträffande hybriden med *flotagräs*, se under denna art!

Plattbladig igelknopp *Sparganium angustifolium*Flotagräs *Sparganium gramineum*

3 Plattbladig igelknopp *Sparganium angustifolium*

Upprätt eller flytande. *Blad* något köladet nertill, plana upptill, 2–5 mm breda. *Blomställning* ogrenad. *Honhuvuden* 1–4, utgår ovanför bladvecken, mycket ofta skaftade. *Märke* ca 1 mm, något snedställt. *Frukt* insnörd på mitten, 3–4 mm lång exklusive det något kortare sprötet. *Hanhuvuden* 1–5, på 1–2 cm lång axel.

Plattbladig igelknopp förekommer i samma biotoper som *igelknopp* och växer liksom den ofta som flytbladsform i sjöarna. Dessutom förekommer den i hållkar i den norra skärgården. Arten är bara funnen i 111 rutor och framför allt i de näringsfattiga områdena.

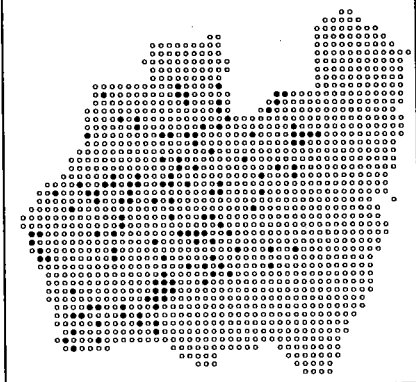
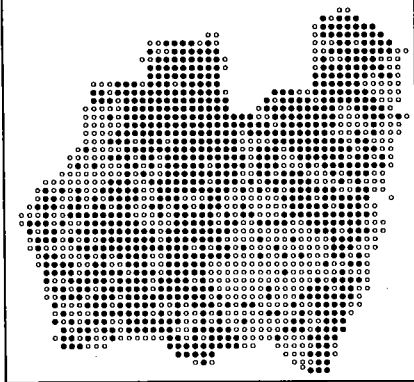
Plattbladig igelknopp är alldeles säkert mycket förbisedd. Jag tror att många inventerare inte har tänkt på att arten finns. Om den eftersöktes under sommaren skulle säkert kartans tendenser bli mycket tydligare. Baserat på eget fältarbete i västra Småland tror jag att arten är ganska vanlig där. I sydöst är den däremot verkligen mycket ovanlig.

Hybrider bildas med *igelknopp* och *flotagräs* (se under dessa).

4 Flotagräs *Sparganium gramineum*

Alltid flytande. *Blad* trinda eller trubbigt trekantiga nertill, upptill plana, bara 1,5–3 mm breda (blomställningens stödblad bredare!). *Blomställning* ogrenad eller på frodiga exemplar grenad. *Honhuvuden* 3–5, utgår direkt från bladvecken, ibland skaftade. *Märke* 0,5–0,7 mm, skålförmigt, snedställt. *Frukt* utan insnörning, ca 3 mm lång exklusive det ca 2 mm långa, som torrt klotlikt böjda sprötet. *Hanhuvuden* 3–8, på starkt förlängd axel.

Flotagräs förekommer nästan enbart i klarvattenssjöar, och den växer gärna på 1–2 m djup. De flytande bladen kan bilda täta mattor, som från stranden kan te sig som "lugnvatten". Vi har funnit arten i 76 rutor och den är alltså nu en sällsynthet. Det är troligt att den har gått tillbaka mycket på grund av försurning, näringsberikning och sjösänkning.

Gyttrad igelknopp *Sparganium glomeratum*Stor igelknopp *Sparganium erectum* ssp. *microcarpum*

Arten blommar ofta inte. Vid kartläggningen har vi försökt sortera bort uppgifter som grundar sig på icke blommande material, eftersom många inte känt till att både *plattbladig igelknopp* och *igelknopp* ofta växer flytande. Dessutom finns hybrider. Tyvärr har troligen då också en del riktiga uppgifter sorterats undan. Det är angeläget att få in blommande belägg från de osäkra lokalerna eftersom *flotagräs* troligen är en god indikator på oförstörd vattenmiljö.

Hybrider bildas med *igelknopp* och *plattbladig igelknopp*. Vi har funnit dem på vardera två rutor. Fruktsättningen är ofta ojämn. Båda avviker från *flotagräs* genom att ha rakt fruktspröt och längre märke. Från *igelknopp* och *plattbladig igelknopp* skiljs de på att honhuvudena inte sitter ovanför bladvecken. De två hybriderna är mycket svåra att skilja sinsemellan; den med *igelknopp* har något bredare blad, längre hanblomställning och längre märken än den med *plattbladig igelknopp*.

5 Gyttrad igelknopp *Sparganium glomeratum*

Alltid upprätt men ofta lågväxt. *Blad* starkt kölade, 4--10 mm breda. *Blomställning* ogrenad. *Honhuvuden* 3--5, utgår långt ovanför bladvecken, starkt gytttrade men det nedersta ofta en bit ifrån de övriga. *Märke* 0,5--1 mm, snedställt. *Frukt* insnörd nära mitten, 3--4 mm lång exkl det 1--1,5 mm långa sprötet. *Hanhuvuden* 1--2, på ytterst kort axel eller helt insänkta i gytringen av honhuvud.

Gyttrad igelknopp förekommer särskilt i diken och rätade bäcker, framför allt på torvmark. Någon gång kan den också påträffas på gungfly, i dammar eller små skogskärr, men däremot knappast i eller vid sjöar och åar. Den är känd från 131 rutor och visar en klar dragning till västra och norra Småland.

En del förekomster kan ha missats beroende på förväxling med *igelknopp*. Det kommer inte fram i flororna att det nedersta honhuvudet ofta sitter nedanför gytringen.

6 Stor igelknopp *Sparganium erectum* ssp. *microcarpum*

Upprätt, kraftig. *Blad* nertill trekantiga, upptill kölade, 10--30 mm breda. *Blomställning* grenad; grenar från bladvecken. *Honhuvuden* 1--4 på var gren. *Märke* 2--4 mm. *Frukt* insnörd nära mitten, upptill välvd och glänsande, 5--8 mm lång (exklusive det 1--2 mm långa sprötet) och 2--4 mm bred. *Hanhuvuden* 5--20 på var gren, på förlängd axel.

Stor igelknopp växer i diken, dammar och åar, särskilt i näringsrikt vatten. Den är mycket konkurrenskraftig och kan bilda stora vassar. Troligen har den ökat med tilltagande gödsling. Vi har funnit den i 880 rutor och i de flesta områden är den numera vanlig. Den träder dock tillbaka i de näringsfattiga områdena i väster och öster om Växjö. Den stora luckan söderut till blekingegränsen är svårförklarad. Kanske har arten ännu inte hunnit kolonisera dessa trakter.

7 Sotigelknopp *Sparganium erectum* ssp. *erectum*

Som *stor igelknopp* men *frukt* ej insnörd nära mitten, med tydligt avsatt, nästan plan, mycket mörk och matt överyta, 5--8 mm lång (exklusive sprötet) och nästan lika bred som lång.

Sotigelknopp tycks i vårt land mest förekomma i slättbygder, t ex i Östergötland och vid Hjälmaren. Utbredningen är dock oklar. I Småland är den tidigare samlad av K. F. Dusén i augusti 1896 i Kalmar, i mangelgravar vid Berga tegelbruk enligt exemplar i lundaherbariet. Platsen ligger i ruta 4G 6g (med Kalmar tätort). Vi har återfunnit växten i rutan, dels i en mangelgrav 1,3 km V (något VSV) Berga (4G 6g 47 04), dels i en delvis sopfylld blöthåla på Stensö 450 m S bron till fastlandet (4G 6g 00 18). - Båda lokalerna ligger nära gränsen till andra rutor och underarten borde kunna bli funnen på fler rutor runt Kalmar. I frukt är *sotigelknopp* lätt att känna igen.

8 Glansigelknopp *Sparganium erectum* ssp. *neglectum*

Som *stor igelknopp* men *frukt* ej insnörd nära mitten, 6--10 mm lång (exklusive sprötet) och 3--4 mm bred.

Detta är den söderut i Europa dominerande rasen av arten *S. erectum*. I Sverige är den mycket sällsynt med några fynd i södra och västra Skåne, Göteborg och ett enda i Småland: Hagby, Slåt, vid ån. Exemplaret finns i lundaherbariet och insamlades av Nils Blomgren i augusti 1922. Hagby socken ligger strax söder om Kalmar och platsen heter nu Loverslund (ruta 4G 3e). Växten är förgäves sökt vid E66:ans åbro där, men den kan finnas på andra håll i trakten, förbisedd på grund av sin stora likhet med *stor igelknopp*. Vidare efterforskning borde göras.

Fig 14--16 är avritade ur Hylander, Nordisk kärlväxtflora 1 (1953).

Thomas Karlsson; Botaniska museet, Östra Vallgatan 18; 223 61 Lund; tel 046 - 13 83 00

Parnassia 1992:2 beräknas utkomma i oktober/november. Välkommen med bidrag före den 15 september till någon av oss!

Ingvar Christoffersson; Göträdsgatan 8; 341 39 Ljungby; tel 0372 - 143 83

Thomas Karlsson; Botaniska Museet, Östra Vallgatan 18; 223 61 Lund; tel 046 - 13 83 00

Jan-Erik Hederås; Tranemansgatan 32; 252 49 Helsingborg; tel 042 - 14 03 91

Mitt livs största botaniska upplevelse

Epipactis palustris

MONIKA MÖRK

Dagen med stort D är den 28 juli 1991. Det är en solig och varm, lite kvalmig sommarsöndag. Det är friluftsgudstjänst i Skede hembygdspark och mycket folk har samlats där. Vår helgdags-eftermiddag ägnas emellertid åt Smålands Flora. Jag hade lovat Folke och Karin från Skirö att visa dem "mitt rikkärr" med alla blommande orkidéer. Denna dag visade sig vara extra väl-signad i avseende på vad vår svenska sommarhage kan erbjuda.

Efter en tur runt kärret, där vi njöt av vad som fanns, var vi på väg tillbaka igen, när vi näst intill flög en meter upp i luften vid åsynen av *kärrknipproten*. Eftersom jag inte tidigare sett den, trodde jag inte mina ögon. Karin och Folke, som är bättre bevandrade i floras rike kände till arten. Vi hittade den dagen fyra blommande exemplar. Kameran fanns med, så orkidén blev dokumenterad.

Två veckor senare hade Vetlanda Botaniska Sällskap exkursion och jag skulle demonstrera fyndet, men tyvärr var allt överblommat. Jag ville personligen utnämna denna orkidé till det vackraste vi har i den svenska floran. Jag tycker den skulle vara en värdig symbol för Smålands Flora. Den har ju hittats på 9 lokaler tidigare under inventeringen.

Den dagen blev kaffepausen efteråt en stor glädjefest. Våra yngsta barn, som var med, fattade tydligen inte ett smack av de vuxnas exaltation. De ville hellre stanna vid bilen än gå i det snåriga, heta och blöta kärret. Det är ju förstås dessa vedermödor, som ger så rikligt igen i form av botaniska upplevelser, såsom Nils Edlund beskriver dem i mötet med skogsfrun i Ankarsrumsskogarna (Parnassia 1991:2).

I samma kärr har under Smålands Flora- samt Ängs- och hagmarksinventeringarna hittats bl a *loppstarr*, *tuvsäv*, *ängsstarr*, *strängstarr*, *tagelsäv*, *hartmansstarr*, *gräsull*, *ängsull*, *ullsäv*, *kärrsälting*, *rundsileshår*, *tätört*, *slätterblomma*, *Jungfru Marie nycklar*, *nattviol* och *ängsnycklar*.

Vad gäller *ängsnycklarna* var det för det första rikligt av dem, och för det andra fanns de i två varianter. En omgång blommade samtidigt med *fläckigt nyckelblomster* och *nattviol* den sista veckan i juni. Dessa *ängsnycklar* var sådana som de "skall" vara, d.v.s. med enfärgade blad. Den andra omgången blommade samtidigt med *kärrknipproten*, alltså en månad senare, i ett annat parti av kärret med fläckiga blad och ev. något annorlunda blomma.

Till den kommande säsongen har jag nya förväntningar på "mitt rikkärr" i Skede.

Finns det någon läsare som har kunskaper om *ängsnycklarna* så hör av er till
Monika Mörk; Gävostigen 19; 574 39 Vetlanda; tel. 0383 - 181 77 eller
Vetlanda Botaniska Sällskap; c/o Tommy Merkert; Orkestervägen 27; 574 34 Vetlanda;
tel. 0383 - 165 97.

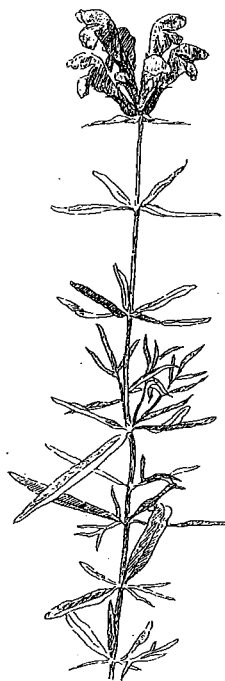
En invandrare

BIRGER LINDGREN

En invandrare har vi i Småland, som vi gärna ger uppehålls-tillstånd.

Men miljön är inte bra. Någon gång för längesen kom den från stäpperna i öster, kanske som "fröpassagerare" på vikingarnas landtransportsträcka Öland - Småland - Västergötland. Drakskepp - drakblomma. Alla har vi sett drakblomman som omslagsbild på televerkets Jönköpingskatalog 1991. "Den vackra drakblomman", står det i katalogen, "är en västasiatisk och öst-europeisk steppväxt, som har sina nordvästligaste utlöpare på torrängar i Skandinavien. Den försvinner dock i allt snabbare takt med att ängsbruket upphör, markerna gödslas i större utsträckning eller p g a igenväxning och skogsplantering." I Småland är den nära nog helt borta. Smålandsflorainventeringen visar hittills på en enda växtplats i hela landskapet. Växtlokalen är en hårt betad torr backe på Lassagård i byn Köpstad i Vrigstads socken.

Thomas Apelqvist - länsstyrelsens ängs- och hagmarksinventerare - fann *drakblomman* 1989 med då endast ett par vissnande blommor. Året därpå strävade en fin stjälk upp, en enda. Vilken blomma det skulle bli. Men nix! En kossa nöp celebriteten, och i somras (1991) fanns bara en bladrossett att se. Men 1992 hoppas vi att plantor och kor sköter sej. Med ett staket som skydd dessutom är vårt hopp stort att få visa upp en blå drake för deltagare i Smålands Floras årsmöte i Sävsjö.

Drakblomma
Dracocephalum
ruyschiana
från Västergötland

Wilhelm A.G. Wetter - prästson från Vrigstad och god botaniker i slutet av förra seklet - noterar växtlokaler för *drakblomman* 1894 i sina förnämliga florauppgifter över Vrigstad - *Flora Vrigstadiensis*. "Den växer", skriver han, "sällsynt på öppna ängsbackar, sandåsar och moar i närheten av ån. På Köpstad Östergård växer den på backslutningen i den stora åkröken ovan åbron. Köpstad Lassagård har den på moen och slutningen mot ån. Mitt emot Köpstad på en kulle på Biskopsbo mark växer den också samt i östra ängen på samma gård."

I en sopsäck med utslängt herbarium från högstadieskolan i Sävsjö (växtkänedom är inte inne bland de lärde i dessa dagar) fann intresserade botaniker ett mycket vackert exemplar av *drakblomman* daterat 1923. Uppgifterna 1894, 1923 och 1989 är vad vi har om rariteten under det senaste århundredet. Vi rekommenderar att åtminstone alla Vrigstadbor tar till vara televerkets drakblomma (återgiven i dubbel storlek). Med den bilden i handen kan alla intresserade leta i Köpstads och Biskopsbo torra backar runt Vrigstad. Kanske kan vi liksom Wetter hitta drakblomman på flera platser. Vad fint det vore att kunna rädda denna tusenåriga sällsynthet åt Småland här i Vrigstad. Den och *Kung Karls spira* är inga dåliga "kommunblomster".

Birger Lindgren; Björkängsgatan 64; 576 00 Sävsjö; tel 0382 - 10622

Kanadagäss och botanik

CURT MOSSBERG

Från många håll i världen känner vi till att inplantering av främmande organismer har haft förödande konsekvenser för den inhemska växt- och djurvärlden. Mest bekant är väl kaniner och rävar i Australien, för att inte tala om de många miljonerna får och européer.

Som jag ser det, har inplanteringen av kanadagåsen varit en olycka för vårt land. Gåsen får visserligen jagas men inte året runt. Den är ju växtätare, och en stor del av sin föda hämtar den i sjöarna. Vem har inte lagt märke till att dessa matfriska krabater nyper av *sävstråna* nere vid basen så att ibland mattor av strån täcker ytan utanför vassbältet? De nästan vita, mjuka basala delarna av stråna äter gässen upp. Lättsmält "sävsparris" skattas tydligen högt. Senare på sommaren tycks de också plocka i sig av de mogna frukterna. Även den vanliga *bladvassen* skördas ibland, vilket ju i många fall är tacknämligt.

Kanadagässens härjningar bland flytblads- och långskottsväxter kan dock bli helt förödande. Mitt eget "bästa" exempel hämtar jag från Bergkvarasjön utanför Växjö. När jag första gången, i början av 1980-talet, inventerade sjön, behövde jag inte leta efter bottenfasta eller kring-flytande bitar av *gäddnate*, *ålnate*, *krusnate*, *trubbnate*, *långnate* eller *hårslinga*. Där fanns också en del *vattenpest* och gott om igelknoppar. Eftersom Thomas Karlsson önskade belägg på några arter rodde jag 1991 än en gång omkring på sjön i dryga 3 timmar. Det enda jag då fann var några lätt räknade plantor av *gäddnate*, *vanlig igelknopp* och bitar av *hårslinga*. Greve Posse, vars båt jag hade lånat, delade min uppfattning att det är gässen som utarmat sjön på en lång rad växtarter.

Ännu ett exempel: i Skatelövsfjärden av Åsnen tycks det i Kronobergs län mycket sällsynta *pilbladet* nu vara helt utrotat. Bovarna är med största sannolikhet desamma som förött Bergkvarasjöns vegetation.

Kanadagässen har otvetydigt utvecklats till en allvarlig fara för många vatten- och strandväxter. Vi får nog räkna med att utbredningskartorna för sådana är inaktuella, när Smålands Flora lämnar trycket om några år.

Curt Mossberg; Kulladalsgatan 47; 352 36 Växjö; tel. 0470 - 158 71

Föreningen Smålands Flora håller årsmöte fredagen den 10 juli 1992 i Sävsjö.

Se bifogat program med anmälningsblankett.

Betala avgiften till Smålands Floras postgiro 66 29 27 - 3

Läs helst Birger Lindgrens artiklar "En invandrare" och "Varieteter" i detta nummer.

Läs gärna även hans artiklar "Kung Karls spira" i Parnassia 1989:2

och "Om gamla florauppgifter" i Parnassia 1990:2.

Den gåtfulla blålupinen

ÅKE WIDGREN

Stig Johnsson, Grimslov, har i Parnassia 1991:1 kortfattat redovisat några fynd av en märklig lupinart nära Huseby i Kronobergs län. I oktober 1990 påträffade han en spådvuxen lupin med rosa blommor i kanten av riksväg 23 strax NO Huseby i S Småland. Någon vecka senare besökte vi lokalen tillsammans, och när vi letade vidare längs samma väg visade sig arten vara spridd på en sträcka av mer än 2 mil, inom 6 ekonomiska kartblad. På den först upptäckta lokalen fanns ca 20 ex. I övrigt växte arten oftast enstaka (1–5 ex). Samtliga lokaler fanns på vägens södra--östra sida.

De flesta exemplaren hade ännu inte hunnit utveckla blommor och flera av dem visade tecken på att ha blivit avslagna (vägkantsslätter) tidigare under säsongen. De fåtal som blommade var alla rosa i blomfärgen. Det mesta pekade på att det, trots blomfärgen, borde vara *Lupinus angustifolius*, en ettårig lupinart, på svenska kallad *blålupin* (Lid 1987). Thomas Karlsson kunde senare bekräfta att det var en rosablommig variant av *L. angustifolius*. Han hade själv samma år påträffat arten i 1 ex vid väg 25 öster om Lessebo i östra delen av Kronobergs län.

Det var under ett par veckor i slutet av oktober 1990 som vi hann bekanta oss med blålupinen. Vid de första frostnätterna i början av november frös samtliga plantor ner. Med spänning såg vi fram emot sommaren och hösten 1991. Skulle arten blomma mitt i sommaren, som enligt Lid (1987) är det normala, eller skulle den ånyo blomma under hösten? Stor var vår förvåning då vi trots idogt letande inte kunde finna ett enda spår av blålupinen 1991.

Utbredning och utseende

Blålupinens naturliga utbredningsområde omfattar enligt Markgraf (1958--63) Medelhavsområdet från Iberiska halvön (Spanien) i väster till Syrien i öster. I övrigt har arten odlats, bl a som kaffesurrogat, och förvildats i stora delar av Europa. I Sverige är antalet vilda fynd begränsat, och arten har endast ansetts som tillfällig. Under perioden 1894--1942 salufördes blålupinen som gröngödslingsgröda av Utsädesbolaget (numera Svalöf AB) (Lyhagen 1991). Från Småland finns ett äldre fynd: 1 ex insamlat i en åker vid Ingelstad, Ö Torsås, den 23/8 1927 av Per Hylten (belägg i LD).

Blålupinens utseende skiljer sig markant från de fleråriga kända svenska lupinarterna (*lupin*, *sandlupin* och *Lupinus perennis*). Blålupinen är betydligt spädare och gracilare i växtsättet. Höjden är enligt Lid (1987) ca 30 cm vilket väl stämmer med de exemplar vi hittade 1990. Bladflikarna är smalt linjära och 5--9 i antal. De är 2--4 cm långa och 2--5 mm breda (se fig). Blomfärgen är vanligen blå, men enligt Markgraf (1958-63) förekommer även rosa, vita och spräckliga former. Lid (1987) redovisar ännu en ettårig och tillfälligt uppträdande lupinart, *gullupin*. Denna skiljer sig starkt från blålupinen genom främst sin gula blomfärg, grövre stängel och bredare småblad.

Förekomsten vid riksväg 23

Hur skall man förklara förekomsten vid riksväg 23 och det plötsliga försvinnandet 1991? De många och spridda lokalerna tyder på att blålupinen bör ha varit etablerad i flera år. Den kan ha inkommit med gräsfrö som såtts längs vägen någon gång under 1960-talet (insådd har enligt vägverket inte skett under de senaste 20 åren) och därefter lyckats hålla sig kvar i det på många ställen glesa växttäckat på vägrenen. Det kan också vara fråga om spridning från någon närliggande vallodling eller viltåker.

Sannolikt tvingades blålupinerna på vägkantsslätter sommaren 1990 att blomma en andra gång, dock utan att hinna sätta frö innan frosten slog till. Kanske innebär den uteblivna frösättningen att den konkurrenssvaga och ettåriga blålupinen utplånades från alla de lokaler längs riksväg 23 där den växte 1990. Mot detta talar att vägkantsslätter förekommit så gott som årligen under en lång följd av år, vilket borde utplånat förekomsterna långt tidigare. Koncentrationen till vägens södra östra sida är märklig. Denna sidan är dock genomgående mer skuggig, har ett glesare växttäckte än den västra--norra och är kanske dessutom mindre frostkänslig. Det är inte osannolikt att en fröeserv finns i marken, och att arten ånyo dyker upp längs vägen, något som framtiden får utvisa. Hur som helst är blålupinen en art att hålla ögonen öppna efter och som kanske kan dyka upp även i andra delar av Småland.

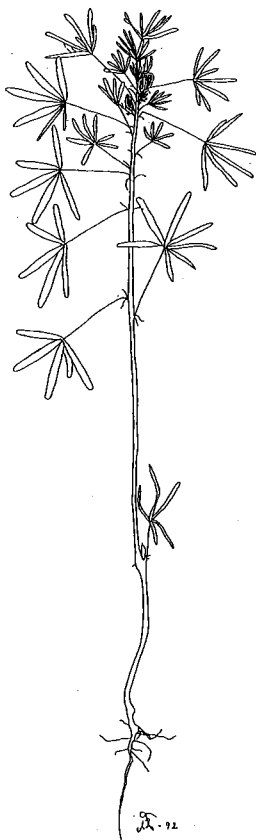
Citerad litteratur

Johnsson, Stig 1991 Mystisk lupin. Parnassia 1991:1 sid 15

Lid, Johannes 1987 Norsk, svensk, finsk flora.

Lyhagen, Roland 1991 Några glimtar från 100 års utsädesförsäljning. Svensk Botanisk Tidskrift 1991:6 sid 385-396

Markgraf, F. 1958--63 Hegi, Illustrierte Flora von Mittel Europa IV, Teil 3, 2 Aufl, Carl Hensel

*Blålupin.
Avritning av olika
beläggsexemplar från
riksväg 23.
1/3 x naturlig storlek*

Varieteter

BIRGER LINDGREN

Rikkärr är det ont om i de magra områden vi inventerat växtligheten i. Det finns rakt inga. Men ett relativt rikt fattigkärr är en skön omväxling till de sterila oändliga mossar vi trampat allt för att fastställa frånvaron av allt utom *ljung* och *tuvull*. Den av artletande besatte får snart spader; han önskar säkert, att *ljung* kunde uppenbara sig i ett flertal varianter - korta utlöpare, långa utlöpare, korta ståndare, långa ståndare. Ta belägg.

Ibland tröstar vi oss med att avsaknad av arter måhända kan vara lika upplysande om trakten i fråga som ett myller av växter. Så det kan rentav vara skönt att slippa se störande inslag.

Men så kan helt oförmodat något roligt dyka upp. Som då Elna Nilsson hittade ett vackert kärr och hoppet åter tändes. Det lilla kärret tar emot översilningsvatten från några högre liggande övergivna åkerlappar, och en nedom dessa sluttande granskog. Granskogen har nog avlöst tidigare slåttermarker. Ännu är i den kvar *Jungfru Marie nycklar* och *ängsbollar* samt på lite torrare underlag vackra bestånd av *vitpyrola*.

Troligen silar här vattnet över mer än bara småländsk sur granit, för i kärret växer lite mer än det vanliga. *Ängsnycklar* lyste upp tillvaron, *ängsstarr* var det gott om, och en och annan *loppstarr* och *nålstarr* visade sig också. *Hartmansstarr* har här sin enda växtplats i kommunen - eller den enda upptäckta lokalen skall väl vi, som ej alltid skiljer ut alla finesser, säga.

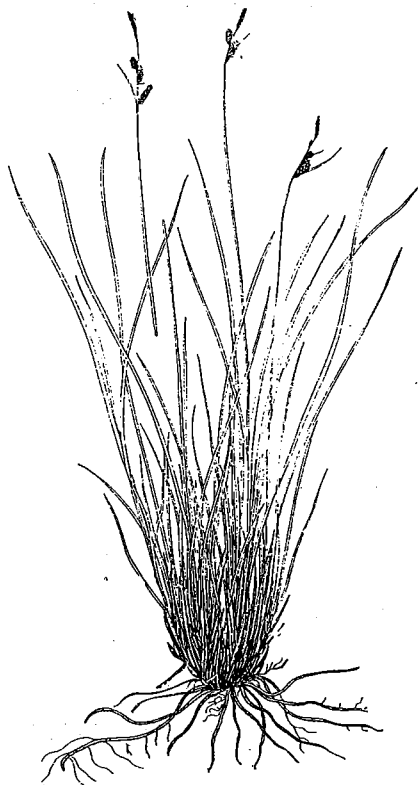
Detta timade år 1989. Följande år var absolut inte *hartmansstarr*ens år, ty inte ett enda ax av denna starr var att hitta. Vi letade idogt och länge, men inte. Tänk vad starrarter som missats av sådana fataliteter. Alltså, besök starrlokaliteter är efter år! Så fanns också *gräsull*, ej tidigare noterad i omgivningarna. *Ship* och *vitag* hittades också.

Carex hartmanii
hartmansstarr
0,7 x naturlig storlek
Fruktgömma
6 x naturlig storlek

I utskick nr 12 "Carex i Småland" under *Carex nigra* efterlystes tuvade former. Är det männe *styltstarr*, *Carex juncella*, man är ute efter? Hylander, som kallar den *Carex nigra* var. *junceae*, noterar förekomst ner till norra Bohuslän. I Småland ej påträffad.

Nu en liten utvikning. Florainventeringen är nästan slut men inte skall väl kontakten med Floras rike brytas för det. Specialisera dej på *Carex*, arten *nigra* t.ex. Du kan då börja att lyssna på Hylander. Han skriver, att "*C. nigra* tillhör den illa beryktade sektionen *Acutae*. Den bereder systematikern stora svårigheter beroende dels på mångformigheten hos vissa arter, dels på den lätthet med vilken flertalet arter hybridiserar med varandra och på att hybriderna i vissa fall har en mer eller mindre normal fruktsättning."

Carex juncella
styltstarr

Något att börja med alltså. Hylander påpekar också, att *hundstarrens* stora variation ej inskränker sej bara till det ovanjordiska; nej, det underjordiskt habituella betyder också en del. Det är viktigt för säker klassificering av de extremt tuvade starrar vi fann i vårt "rikkärr". Thomas Karlsson har noterat starren som *Carex juncella*, *styltstarr*. Belägg har sänts till Umeå, där man är van att umgås med *styltstarr*.

Som nämnts ovan ger Hylander *styltstarren* rang endast som varietet av nigra och detta efter vidlyftig genomgång av olika karaktärer och uppgifter. Krok och Almquist för *styltstarren* som en egen art, *C. juncella*, men nämner att den är oskarpt skild från nigra och ofta benämnes *C. nigra* var. *junceae*. Hylander spinner vidare på temat och anger ytterligare en varietet, *C. nigra* var. *recta*, som skiljer sej från *junceae* genom fastare lågblad och så kommer det underjordiska in; medan *junceae* helt saknar utlöpare, har *recta* "tydliga, ehuru ej alltid förlängda utlöpare."

Se där, skulle inte studier av *Carex nigra* med olika former och varianter vara intressanta och säkerligen långvariga.

Nu gives i alla fall *styltstarren* status som egen art, *Carex juncella*, och detta sakernas läge ger en ny lokal åt denna art, den sydligaste hittills och den enda i Småland - i Femtinge undan-gömda by i Sävsjö kommun.

Vi talar om arter, varieteter, former, raser. Vi håller oss till växter. För inte så länge sen ordades om den ariska rasen. Kommer i tankarna nu i Femtinge, där enligt dåtida rasexperter den förnämsta och mest oförstörda ariska rasen finnes. Jaha! Vilka associationer! Kanske drivs/drevs "läran om varieteter" allt för hårt - kanske.

På lite avstånd från "hartmanskärret" har inventeraren också noterat *krissla* och ännu något längre åt norr, vid ån som rinner mot Komstad, växer ett vackert bestånd av *backsippor* och *mosippor*, allt örter, ehuru ej helt vanliga, dock är lättare att bestämma än *Carex juncella* alias *Carex nigra* var. *junceae*

Som alltid, då man vandrar över marker som dessa, kommer tanken: hur ser det ut här om tio år, om femtio år - hur blir framtiden för miljön och växterna? Vänd dej om och se, överallt, alltid den smygande förbuskningen och gräsets tjocka förna. Ett kvävande täcke som inte kan hållas borta. Kor och bönder gjorde vi oss av med, så deras följeväxter saknar sina kompisar och går även de.

Birger Lindgren; Björkängsgatan 64; 576 00 Sävsjö; tel 0382 - 10622

Upprop

LEIF BJÖRKMAN

Aspgelélav, *Collema subnigrescens*, i Småland

Aspgelélav växer nästan uteslutande på aspstammar i fuktiga och skuggiga blandskogsmiljöer. Dessa miljöer får allt mindre utrymme i dagens rationellt skötta skogar. Detta har medfört att arten minskat kraftigt.

Under det senaste året har jag arbetat en hel del med aspgelélav (och andra barklevande gelélavar) i Småland. Bland annat har alla lokaler med aspgelélav i Nässjö kommun återbesökts och inventerats i detalj. Det har visat sig att arten minskat kraftigt inom kommunen, framför allt på grund av ett missgynnande skogsbruk, men även förändrad markanvändning och bebyggelse har förstört flera lokaler. Bilden verkar också vara densamma inom övriga delar av Småland, eftersom det överhuvudtaget gjorts få återfynd eller nyfynd på senare år.

Det återstår dock ett 20-tal lokaler som ännu ej är återbesökta innan slutsatser kan sammanfattas för Småland som helhet. Dessa lokaler har ej kunnat eftersökas/återbesökas då de inte varit närmare angivna än till socknen.

I följande socknar har aspgelélav noterats enligt litteraturuppgifter eller kollekt i herbarier (en eller flera lokaler kan finnas i dessa socknar): **Jönköpings län** Bondstorp, Gnosjö, Gällaryd, Ingatorp, Korsberga, Kråkshult, Kävsjö, Norra Hestra, Ramkvilla, Reftele, Sandseryd, Skede, Stengårdshult, Södra Hestra, Villstad, Åker, Åsenhöga, Ödestugu, **Kronobergs län** Gårdsby, Sjösås.

Har du som inventerar inom Smålands Flora-projektet någon gång stött på aspgelélav inom dessa eller andra socknar, eller har du kännedom om lokaler med arten, skulle jag vara mycket tacksam om jag fick ta del av dessa uppgifter. Jag också intresserad av fynd av andra barklevande gelélavar i Småland.

Ring eller skriv till Leif Björkman; Ånhult; 571 91 Nässjö; tel 0380 - 720 67

Upprop

LEIF BJÖRKMAN, UNO BJÖRKMAN,
PER WILHELMSSON och JONNY WILHELMSSON

Lunglav. *Lobaria pulmonaria*, i Nässjö och Eksjö kommuner

Lunglav är en av våra största epifytiska bladlavar. Den var tidigare allmän framför allt i lövskogstrakter, men har minskat kraftigt i södra Sverige till följd av luftföroreningar och ett missgynnande skogsbruk.

Lunglav växer på stammar och grenar av lövträd (främst rikkark), sällan på klippor, i fuktiga och skuggiga miljöer. Den gynnas av slutna skogar, men förekommer ibland även på rikkark, t ex lönn, i öppna och exponerade lägen.

Lunglav indikerar gammal och orörd skog och gynnas av lång skoglig kontinuitet. Den är en utmärkt indikator på värdefulla och skyddsvärda lövskogsmiljöer.

Vi vänder oss med detta upprop till alla som känner till lunglavslokaler inom Nässjö och Eksjö kommuner och som är villiga att meddela oss uppgifter om dessa. För att vi skall få användning av din information är det viktigt att du ger oss så noggranna uppgifter som möjligt: dvs lokal, socken, avståndsangivelse till punkt på topografiska kartan (eventuellt koordinat enligt rikets nät), substrat (träds slag), biotop, beståndets storlek (antalet träd med lunglav) och kondition (finns fertila exemplar), hot mot lokalen samt eventuella andra hotade arter på lokalen. Om du hittar lunglav så samla helst inget material på lokalen.

Ring eller skriv till Leif / Uno Björkman; Ånhult; 571 91 Nässjö; tel 0380 - 720 67 eller Jonny Wilhelmsson; Källängsgatan 18F; 571 34 Nässjö; tel 0380 - 750 73.

Prenumeration på Parnassia

FÖRENINGEN SMÅLANDS FLORA; STYRELSEN

Årsmötet 1991 beslöt, att en prenumerationsavgift på 40:- skall tas ut på Parnassia med början 1992.

Orsaken är att vi inte har råd att trycka och distribuera vår tidskrift gratis längre. Vi vill dock gärna upprätthålla kontakten med alla tidigare inventerare och med dem som är eller kan bli intresserade av Smålands Flora. Ta därför inte illa upp att vi ber om ett stöd.

Vi har försökt ge tidskriften en liten ansiktslyftning. Naturvännen och tecknaren John Käll i Ålmhult har skänkt oss en omslagsteckning, som vi hoppas Du skall tycka om. Innehållsmässigt skall vi också försöka bli allt bättre. Försöka kostar ju ingenting.

Vi hoppas Du själv skall bli prenumerant och att Du kommer att hjälpa oss nå ut till allt fler läsare! Vår adress på postgiroblanketten är bara *Föreningen Smålands Flora* och vårt postgironummer 66 29 27 - 3.

Vegetationen i Almesåkra socken år 1865

LEIF BJÖRKMÄN

Hur såg vegetationen ut förr i tiden i min hemtrakt eller inventeringsruta? Vilka växter var vanliga och vilka var sällsynta? Dessa frågor ställer sig nog de flesta blomsterintresserade någon gång, men de blir sällan besvarade. Äldre herbarie- och litteraturuppgifter ger på sin höjd uppslag till var man kan eftersöka enstaka, oftast sällsynta arter, men de ger sällan en heltäckande bild av vegetationen.

Genom en undersökning av de barklevande gelélavarna i Nässjö kommun kom jag i kontakt med en litet skrift av J. E. Zetterstedt från år 1867. Den heter: **"Om vegetationen i de högländaste trakterna af Småland"** och är publicerad i Kungliga Svenska Vetenskaps-Akademiens Handlingar. Denna skrift gav mig klarhet i var några lavkollektorer från Almesåkra socken var samlade. Skriften innehåller därutöver många intressanta uppgifter om vegetationen i socknen och angränsande delar av grannsocknarna. Jag tror att dessa uppgifter kan vara av intresse även för andra inom Smålands Flora-projektet och vill därför med denna uppsats att fler skall kunna ta del av innehållet. Även om uppgifterna är mer än 125 år gamla så utgör de en unik dokumentation av 1860-talets flora i en trakt där liknande uppgifter är mycket sparsamma.

Johan Emanuel Zetterstedt (1828-1880) föddes i Viby socken, Örebro län. Han studerade i Uppsala och blev fil kand 1853 och docent 1855. 1863 blev han lektor i naturaliehistoria och kemi vid högre elementarläroverket i Jönköping, där han var verksam fram till sin död. Inom botaniken ägnade han sig mest åt bryologi (mossor) och var för sin tid mycket berest. Han gjorde flera längre resor, bl a till Norge, Pyrenéerna och Frankrike. Han var också väl förtrogen med mossvegetationen på Öland och Gotland. De flesta av hans skrifter behandlar därför mossor. Av intresse för oss i Småland är också hans beskrivning av vegetationen på Visingsö i en skrift från 1878.

I skriften om vegetationen i Almesåkra redogör han för sitt besök i trakten under sommaren 1865. Undersökningen hade bekostats av Kungl. Vetenskaps-Akademien.

I undersökningen ingick också några besök på Taberg i Månsarps socken. I Almesåkra socken besökte och bodde han hos J. A. Björk på Fredriksdals säteri och pastor C. F. Rydeman i Gödeberg (nuvarande Ö. Gödeberg). Flertalet av hans uppgifter är därför knutna till Fredriksdal och Gödeberg med närmaste omgivning. Pastor Rydeman var själv botansikt intresserad och har lämnat många upplysningar om traktens vegetation till Zetterstedt. Bl a visade han honom "flere af de i Almesåkra sparsammast förekommande växtarter såsom liljekonvalj, spindelblomster och hästhov".

För sina besök på Taberg redogör Zetterstedt endast kortfattat. På "Tabegshufuds kala topp" noterade han 74 arter, varav *Asplenium viride* grönbräken hittades för första gången i Småland. På en lägre bergkam utmed Tabergsån blev han också den förste att finna *Lappula deflexa* stickelfrö i Småland.

För Almesåkra socken och angränsande delar av grannsocknarna presenterar Zetterstedt en artlista som totalt upptar 637 arter, fördelade på 382 kärlväxter, 169 mossor och 86 lavar. Antalet kärlväxter kan kanske tyckas lite lågt när man jämför med dagens inventeringsrutor i trakten. Jag har t ex själv funnit drygt 500 arter i en ruta som gränsar till det område Zetterstedt besökte. Man bör dock komma ihåg att dåtidens artavgränsningar inte helt överensstämmer med dagens och att dåtidens floran var långt ifrån heltäckande. Dessutom var hans möjligheter att förflytta sig begränsade och han kunde inte besöka samma platser under flera årstider. Läger man därtill att han knappast ägnade någon tanke åt förvildade och inplanterade växter, så är trots allt hans arbete ganska imponerande.

Zetterstedts artlista uppfyllar inte dagens krav på en fullständig inventeringslista. De flesta arterna saknar närmare lokalangivelse. De betraktades sannolikt av honom som vanliga och vitt spridda. Endast vissa ovanligare arter, eller av honom betraktade som intressanta, har lokalangivelse. Han har dock i den löpande texten redogjort för de biotoper han undersökt och noterat vilka arter han funnit i dessa.

Bland de växter han anger som växande i åkrar finner man t ex en rad av dagens ogräsarter, men också många av dagens rariteter eller helt utgångna växter, bl a blåklint, lindådra, klätt, linrepe, råglost och åkerkösa. De flesta av dessa arter anges som allmänna. Däremot tycks linsnärja varit sällsynt redan vid denna tidpunkt, eftersom den inte kunde återfinnas då han besökte området (se kommentar i artlistan). Som utmärkande för ångarna anges slåttergubbe ("alltid i stor mängd"), kattfot, fältgentiana, smörbollar, jungfrulin och liljekonvalje för att nämna några. Ångarna vid Hulus, Gödeberg och Brasso fann han rikare och i dessa tillkom arter som nässelklocka, ängsruta, solvända, kransrams, jungfrumarie nycklar, grönvit nattviol, tvåblad och ängsstarr. Man kan undra vad som i dag återstår av dessa ångar. Zetterstedt har också redogjort för vegetationen i barrskogen, på kärr och mossar och i sjöarna.

Zetterstedts artlista innehåller kanske inga sensationer men några arter kan vara värda att eftersöka på lämpliga lokaler, t ex strandlummer, låsbråken, kransrams, gytttrad igelknopp, tvåblad, mosippa, vildlin, dvärghäxört, hästsvans, ögonpyrola, fältgentiana, ljungögontröst, höskallra, kärrspira, granspira och desmeknopp. Däremot är väl chanserna att återfinna linrepe, råglost, klätt, lindådra och linsnärja små.

I följande omarbetade artlista följer vetenskapliga namn och systematisk ordning Krok och Almqvist (1984). Zetterstedts kommentarer har så gott som genomgående bibehållits, men stavningen på nämnda platser har anpassats till dagens topografiska karta. I de fall där artavgränsningen i dag är annorlunda än på Zetterstedts tid presenteras även hans bestämning inom klammer. Eventuellt kan studier av bevarade kollektorer ge vägledning till vilken art som avsetts. Lönn och mästerrot nämner han endast i noter, men har här medtagits i artlistan. Det skall också tilläggas att Zetterstedt vid bestämning och uppställning av sin artlista använde Hartmans flora, 9:e upplagan.

Lycopodiaceae, lummerväxter

Lycopodium annotinum, revlummer

L. clavatum, mattlummer

L. inundatum, strandlummer (flerstädes på sjöstränder och i kärren)

L. selago, lopplummer

Isoetaceae

Isoetes setacea, vekt braxengräs (i Storsjön)

Equisetaceae, fräkenväxter

Equisetum arvense, åkerfråken

E. sylvaticum, skogsfråken

E. pratense, ängsfråken

E. palustre, kärrfråken

E. fluviatile, sjöfråken

Ophioglossaceae

Botrychium lunaria, låsbråken

Polypodiaceae, ombunkar

Polypodium vulgare, stensöta

Pteridium aquilinum, örnbråken

Asplenium trichomanes, svartbråken

(Klintaberg, nära Fredriksdal)

Athyrium filix-femina, majbråken

Dryopteris filix-mas, träjon

D. carthusiana, skogsbråken

Thelypteris phegopteris, hultbråken

Gymnocarpium dryopteris, ekbråken

Cystopteris fragilis, stenbråken

Woodia ilvensis, hällebråken (Klintaberg, nära Fredriksdal)

Pinaceae

Pinus sylvestris, tall

Picea abies, gran

Cupressaceae

Juniperus communis, en

Alismataceae

Alisma plantago-aquatica, svalting

Juncaginaceae

Triglochin palustris, kärrsålting

Potamogetonaceae, nateväxter

Potamogeton alpinus, rosnate (i ån vid

Almesåkrasjöns södra ände)

P. polygonifolius, bäcknate (flerstädes, t ex Fredriksdal (säteriet) i en bäck nära lusthuset och i en bäck på en holme i Fredriksdals mosse)

P. natans, gäddnate

P. gramineus, gräsnate (flerstädes, t ex Fredriksdalsjön och Storsjön)

P. perfoliatus, ålnate

P. praelongus, långnate (Spexhultasjön vid Toranäs)

Liliaceae, liljeväxter

Gagea lutea, vårlök

Polygonatum odoratum, getrams (Brassbo; C. F. Rydeman)

P. verticillatum, kransrams

Convallaria majalis, liljekonvalje

Maianthemum bifolium, ekorrbrät

Paris quadrifolia, ormbär

Juncaceae, tågväxter

Juncus effusus, veketåg

J. conglomeratus, knapptåg

J. filiformis, trådtåg

J. squarrosus, borsttåg (flerstädes)

J. bufonius, vägtåg

J. bulbosus, löktåg

J. articulatus, ryttåg

J. alpinus, myrtåg

Luzula campestris, knippfryle

L. pilosa, vårfryle

Poaceae, gräs

Phragmites australis, vass
Anthoxanthum odoratum, vårbrodd
Hierochloa odorata, myskgräs (på sydvästra stranden av Almesåkrasjön)
Phleum pratense, timotej
Alopecurus geniculatus, kärrkavle
Agrostis capillaris, rödven
A. canina, brunven
Calamagrostis arundinacea, piprör
C. canescens, grenrör
C. epigeios, bergrör (på Granön i Fredriksdalsjön)
Apera spica-venti, åkerkösa
Holcus lanatus, luddtåtel (Fredriksdal)
Deschampsia flexuosa, kruståtel
D. cespitosa, tuvåtel
Arrhenatherum pubescens, luddhavre
Danthonia decumbens, knägräs
Melica nutans, bergslok
Molinia caerulea, blååtel
Briza media, darrgräs
Dactylis glomerata, hundåxing
Poa annua, vitgröe
P. trivialis, kärrgröe
P. pratensis, ängsgröe
P. nemoralis, lundgröe
Glyceria fluitans, mannagräs
Festuca ovina, fårsvingel
F. rubra, rödsvingel
F. arundinacea, rörsvingel
Lolium remotum, linrepe (flerstädes i linåkrar, t ex Fredriksdal, Gödeberg)
Nardus stricta, stagg
Bromus secalinus, råglösta
Elymus repens, kvickrot
Araceae
Calla palustris, missne
Acorus calamus, kalmus (vid Fredriksdal i sjön, utan tvivel fordom planterad)
Lemnaceae
Lemna minor, andmat
Sparangiaceae
Sparganium glomeratum, gytttrad igelknopp (i Almesåkrasjön och Storsjön)
S. emersum, igelknopp
S. minimum, dvärgigelknopp
Cyperaceae, halvgräs
Scirpus lacustris, säv
S. cespitosus, tuvsäv
S. hudsonianus, ullsäv
Elocharis acicularis, nålsäv
E. palustris, knappsäv
Eriophorum angustifolium, ängsull
E. latifolium, gräsull
E. vaginatum, tuvull
Rhynchospora alba, vitag (i Fredriksdals mosse)
Carex dioica, nålstarr
C. pulicaris, loppstarr (Älgaryd i Malmbäcks socken och Dynefall i Nässjö socken)
C. pauciflora, taggstarr
C. chordorrhiza, strängstarr
C. leporina, harstarr

C. echinata, stjärnstarr
C. canescens, gråstarr
C. digitata, vispstarr
C. ericetorum, backstarr
C. pilulifera, pillerstarr
C. montana, lundstarr
C. lasiocarpa, trådstarr (på Björkö i Fredriksdalsjön)

C. vesicaria, blåsstarr
C. rostrata, flaskstarr
C. flava, knagglestarr
C. oederi, ärtstarr
C. hostiana, ängsstarr
C. pallescens, blekstarr
C. limosa, dystarr
C. magellanica, sumpstarr
C. panicea, hirsstarr
C. vaginata, slidstarr
C. nigra, hundstarr
C. elata, bunkestarr
C. acuta, vass-starr

Orchidaceae, orkidéer

Dactylorhiza maculata, jungfru marie nycklar (alla orkidéer, t o m den för övrigt allmänna *D. maculata*, som växer vid Gödeberg är sparsamma i Almesåkra)

Platanthera chlorantha, grönvit nattviol, (Brassbo)
Listera ovata, tvåblad (Gödeberg, rar)

L. cordata, spindelblomster (Gödeberg, rar, i dalen ovan Storkvarn endast ett exemplar funnet)

Corallorhiza trifida, korallrot (Dynefall i Nässjö socken, rar)

Salicaceae

Populus tremula, asp
Salix pentandra, jolster
S. caprea, sälg
S. aurita, bindvide
S. cinerea, gråvide
S. repens, krypvide
S. myrsinifolia, svartvide

Myricaceae

Myrica gale, pors

Corylaceae

Corylus avellana, hassel

Betulaceae

Betula sp., björk [anges av Zetterstedt som *B. alba*, vilket i dag omfattar både *B. pendula*, vårthbjörk och *B. pubescens*, glasbjörk]

Alnus incana, gråal

A. glutinosa, klibbal

Fagaceae

Quercus robur, ek

Ulmaceae

Ulmus glabra, alm

Urticaceae

Urtica urens, eternässla

U. dioica, brännässla

Polygonaceae, slideknäväxter

Polygonum viviparum, ormröt

P. amphibium, vattenpilört

P. lapathifolium, pilört

P. persicaria, åkerpilört

- P. hydropiper*, bitterpilört
P. aviculare, trampört
Fallopia convolvulus, åkerbinda
Rumex acetosella, bergsyra
R. acetosa, ängssyra
R. longifolius, gårdsskräppa
R. crispus, krusskräppa
R. obtusifolius, tomskräppa
Chenopodiaceae, mållväxter
Chenopodium album, svinmålla
C. bonus-henricus, lungrot
Portulacaceae
Montia fontana, källört (förekommer flerstädes)
Caryophyllaceae, nejlikväxter
Silene dioica, rödblåra (Klevs ängar vid Storkvarn i Bringetofta socken)
S. vulgaris, smällglim
Lychnis viscaria, tjärblomster
L. flos-cuculi, gökblomster
Agrostemma githago, klätt
Dianthus deltoides, backnejlika
Stellaria media, våtarv
S. graminea, grässtjärnblomma
S. alsine, källarv
Cerastium fontanum, hönsarv
C. glomeratum, knipparv (Toranäs)
Moehringia trinervia, skogsarv
Arenaria serpyllifolia, sandnarv
Sagina procumbens, krypnarv
Spergularia arvensis, åkerspergel
Scleranthus annuus, gröknavel
Nymphaeaceae, näckrosväxter
Nymphaea alba, vit näckros
Nuphar lutea, gul näckros
Ranunculaceae, ranunkelväxter
Ranunculus flammula, ältranunkel (med var. reptans) [dvs här avses också *R. reptans*, strandranunkel]
R. repens, revsmörblomma
R. acris, smörblomma
R. auricomus, majsmörblomma
R. cassubicus, lundsmörblomma (flerstädes i Malmåbäckens socken, såsom i Älgaryds ängar, där den först hittades av mig och pastor Rydeman, Bredstorps ängar, C. F. Rydeman, Rännhult, studeranden O. Lindeberg. Förmodligen finns den också i Almesåkra, då den förekommer så nära socknens gräns som vid Älgaryd. Förut ej funnen i Småland)
Hepatica nobilis, blåsippa
Anemone nemorosa, vitsippa
Pulsatilla vernalis, mosippa (på en liten skogsbacke nära Almesåkra kyrka, ej sparsamt)
P. vulgaris, backsippa
Thalictrum flavum, ängsruta
Caltha palustris, kabbeleka
Trollius europaeus, smörboll
Actaea spicata, trolldruva (i Almesåkra i dalen ovan Storkvarn, samt i Klevs ängar i Bringetofta socken)
Papaveraceae, vallmoväxter
Fumaria officinalis, jordrök
Brassicaceae, korsblommiga
Brassica rapa, åkerkål
Sinapis arvensis, åkersenap
Raphanus raphanistrum, åkerrottika
Erysimum cheiranthoides, åkerkårel
Cardamine pratensis, änsbräsma
C. amara, bäckbräsma
Rorippa palustris, sumpfräne
Capsella bursa-pastoris, lomme
Thlaspi arvense, penningört
Camelina sativa ssp. alyssum, lindådra
Erophila verna, nägelört
Droseraceae, flugångare
Drosera rotundifolia, rundsilesår
D. anglica, storsilesår
D. intermedia, smäsilesår
Crassulaceae, fetbladsväxter
Sedum telephium, kärleksört
S. annuum, liten fetknopp
Saxifragaceae
Chrysosplenium alternifolium, gullpudra
Parnassia palustris, slåtterblomma
Ribes alpinum, måbär (Klevs ängar vid Storkvarn)
Rosaceae
Sorbus intermedia, oxel
S. aucuparia, rönn
Prunus padus, hägg
Alchemilla vulgaris (coll.), daggkäpa
Potentilla palustris, kräklöver
P. argentea, femfingerört
P. erecta, blodrot
P. anserina, gåsört
Fragaria vesca, smultron
Geum rivale, humleblomster
G. urbanum, nejlikrot
Rubus chamaemorus, hjortron
R. saxatilis, stenbär
R. idaeus, hallon
R. villosa, hartsros (sparsamt vid Gödeberg och Brassbo)
Filipendula ulmaria, älgört
Fabaceae, ärtväxter
Lathyrus pratensis, gulvial
L. linifolius, gökärt
Vicia hirsuta, duvvicker
V. cracca, kräkvicker
V. villosa, luddvicker
V. sepium, häckvicker
V. angustifolia, sommarvicker
Lotus corniculatus, kärntand
Trifolium hybridum, alsikeklöver (utan tvivel ursprungligen odlad)
T. repens, vitklöver
T. pratense, rödklöver
Oxalidaceae
Oxalis acetosella, harsyra
Geraniaceae, näveväxter
Geranium sylvaticum, midsommarblomster
G. robertianum, stinknäva
Erodium cicutarium, skatnäva
Linaceae
Linum catharticum, vildlin

Euphorbiaceae, törelväxter*Euphorbia helioscopia*, revormstörelPolygalaceae*Polygala vulgaris*, jungfrulinAceraceae*Acer platanoides*, lönn (förekommer väl odlad, men ingenstädes vild)Rhamnaceae*Frangula alnus*, brakvedTiliaceae*Tilia cordata*, lind (i Klevs ångar i Bringetofta socken vild)Hypericaceae*Hypericum maculatum*, fyrkantig johannesörtViolaceae*Viola palustris*, kärrviol*V. riviniana*, skogsviol*V. canina*, ängsviol*V. tricolor*, styvmorsviol (med var. *arvensis*)[här avses också *V. arvensis*, åkerviol]Cistaceae*Helianthemum nummularium*, solvändaLythraceae*Lythrum salicaria*, fackelblomster*Peplis portula*, rödlänke, (flerstädes, t ex vid

Spjäravilling och Toranäs)

Onagraceae*Epilobium angustifolium*, mjölkört*E. montanum*, bergdunört*E. palustre*, kärrdunört*Circaea alpina*, dvärghäxört (i dalen ovan

Storkvarn i barskogen)

Haloragaceae*Myriophyllum alterniflorum*, hårslinga*Hippuris vulgaris*, hästsvans (på Gödebergs och

Ålskebo ägor i ån)

Apiaceae, flockblomstriga*Anthriscus sylvestris*, hundkåx*Angelica sylvestris*, strätta*Peucedanum palustre*, kärrsilja*P. ostruthium*, mästerrot (är planterad vid Gödeberg och finns även i närheten av boningshus vid Rya, där den utan tvivel fordom varit odlad)*Pimpinella saxifraga*, bockrot*Carum carvi*, kummin*Aegopodium podagraria*, kirskålPyrolaceae*Pyrola chlorantha*, grönpyrrola*P. rotundifolia*, vitpyrola*P. minor*, klotpyrola*Orthilia secunda*, björkpyrola*Moneses uniflora*, ögonpyrolaEricaceae, ljungväxter*Vaccinium myrtillus*, blåbär*V. vitis-idaea*, lingon*V. uliginosum*, odon*V. oxycoccos*, tranbär*Arctostaphylos uva-ursi*, mjölon*Erica tetralix*, klockljung*Calluna vulgaris*, ljung*Andromeda polifolia*, rosling*Ledum palustre*, skvattramEmpetraceae*Empetrum nigrum*, kråkbärPrimulaceae, viveväxter*Primula veris*, gullviva*Trientalis europaea*, skogssstjärna*Lysimachia vulgaris*, videört*L. thyrsoflora*, topplösaOleaceae, syrenväxter*Fraxinus excelsior*, askGentianaceae*Gentianella campestris*, fältgentianaMenyanthaceae*Menyanthes trifoliata*, vattenklöverRubiaceae, mårväxter*Galium boreale*, vitmåra*G. verum*, gulmåra*G. uliginosum*, sumpmåra*G. palustre*, vattenmåra*G. aparine*, snärjmåraConvulvulaceae, vindeväxter*Cuscuta epilinum*, linsnärla (i linåkrar vid

Gödeberg, C. F. Rydeman. Under

innevarande år icke återfunnen)

Boraginaceae, strävbbladiga*Myosotis scorpioides*, äkta förgätmigej*M. laxa*, sumpförgätmigej*M. arvensis*, åkerförgätmigej*Anchus arvensis*, färtungaCallitricheaceae*Callitriche palustris*, smålänkeLamiaceae, kransblommiga*Mentha arvensis*, åkermynta*Glechoma hederaceae*, jordreva*Ajuga pyramidalis*, blåsuga*Prunella vulgaris*, brunört*Scutellaria galericulata*, frossört*Stachys palustris*, knölsyska*Lamium amplexicaule*, mjukplister*L. moluccellifolium*, mellanplister (Toranäs)*L. purpureum*, rödplister*Galeopsis tetrahit*, pipdån*G. speciosa*, hampdån*G. ladanum*, mjukdånScrophulariaceae, lejongapsväxter*Scrophularia nodosa*, flenört*Linaria vulgaris*, gulsport*Veronica scutellata*, dyveronika (variera glatt och luden)*V. beccabunga*, bäckveronika*V. officinalis*, ärenpris*V. chamaedrys*, teveronika*V. agrestis*, åkerveronika*V. verna*, vårveronika*V. arvensis*, fältveronika*V. serpyllifolia*, majveronika*Euphrasia micrantha*, ljungögontröst*Euphrasia* sp., ögontröst [anges av Zetterstedt som *E. officinalis*]*Odontites* sp., röttoppa [anges av Zetterstedt som *O. rubra*]*Melampyrum pratense*, ängskovall*M. sylvaticum*, skogskovall*Rhianthus serotinus*, höskallra

R. minor, ängsskallra
Pedicularis palustris, kärrspira
P. sylvatica, granspira (flerstädes)
Lentibulariaceae
Pinguicula vulgaris, tätört (förekommer
 storblommig vid Gödeberg)
Utricularia vulgaris, vattenblåddra (Pustanäs i
 Malmbäckes socken)
Plantaginaceae
Plantago major, groblad
P. lanceolata, svartkämpar
Littorella uniflora, strandpryl (flerstädes)
Caprifoliaceae
Lonicera xylosteum, skogstry (Klevs ängar i
 Bringetofta socken)
Linnaea borealis, linnea (sparsamt i barrskog vid
 Fredriksdal)
Adoxaceae
Adoxa moschatellina, desmeknopp
Valerianaceae
Valeriana sambucifolia, flädervänderot
 (flerstädes)
Dipsacaceae, väddväxter
Succisa pratensis, ängsvädd
Knautia arvensis, åkervädd
Campanulaceae, klockväxter
Lobelia dortmanna, notblomster
Campanula trachelium, nässelklocka
C. persicifolia, stor blåklocka
C. rotundifolia, liten blåklocka
Asteraceae, korgblommiga
Arctium minus, liten kardborre
Carduus crispus, krustistel
Cirsium vulgare, vägtistel
C. palustre, kärrtistel
C. helenioides, brudborste
C. arvensis, åkertistel
Centaurea cyanus, blåklint
Bidens tripartita, brunskära
Achillea millefolium, rölrika
Anthemis arvensis, åkerkulla
Matricaria maritima, baldersbrå
Leucanthemum vulgare, prästkrage
Artemisia vulgaris, gråbo
Senecio vulgaris, korsört

S. sylvaticus, bergkorsört (på svedjeland i västra
 delen av Almesåkra, C. F. Rydeman)
Arnica montana, slättergubbe
Tussilago farfara, hästhov (förekommer
 sparsamt på Almesåkrasjöns och Storsjöns
 stränder)
Antennaria dioica, kattfot
Gnaphalium sylvaticum, skogsnonna
G. uliginosum, sumpnonna
Solidago virgaurea, gullris
Erigeron acer, gråbinka
Scorzonera humilis, svinrot
Taraxacum sp. [anges av Zetterstedt som *T.*
officinale]
Leontodon autumnalis, höstfibbla
L. hispidus, sommarfibbla
Hypochaeris maculata, slätterfibbla
Hieracium pilosella, gråfibbla
H. auricula, revfibbla
H. grupp *Sylvaticiformia*, skogsfibblor [troligen
 hör de av Zetterstedt angivna *H. caesium* och
H. gothicum hit]
H. grupp *Vulgatiformia*, hagfibblor [troligen hör
 de av Zetterstedt angivna *H. murorum* och *H.*
vulgatum hit]
H. umbellatum, flockfibbla
Crepis paludosa, kärrfibbla
C. tectorum, klofibbla
Sonchus oleraceus, kålmalke
S. asper, svinmalke
Lactuca muralis, skogssallat
Lapsana communis, harkål

Den som har tid och lust bör läsa Zetterstedts
 originaluppsats, där man finner mycket mer än vad
 jag här har kunnat presentera och sammanfatta. Man
 finner t ex avsnitt om socknens topografi, klimat,
 trädslagen och deras ålder och tjocklek, jämförelser
 med vegetationen på Taberg, samt uppgifter om
 lavar och mossor.

Leif Björkman
 Änhult
 571 91 NÄSSJÖ

Inventering av torpväxterna

INGVAR CHRISTOFFERSSON

I Svensk Botanisk Tidskrift 1986 häfte 1 sid 9 skriver Olle Svedjemyr: "Omkring år 1850 fanns i Sverige i runt tal 100 000 torpare och 50 000 backstugesittare. Tillsammans utgjorde de en stor samhällsgrupp, som numera är försvunnen.

Forskare har skrivit om torparnas odlingsinsatser, deras bostäder och levnadsförhållanden. Deras husgeråd, redskap och verktyg har samlats i hembygdsgårdar och museer. Hembygdsföreningar har gjort torpinventeringar och markerat torpens läge ute i markerna. Mycken möda har offrats på en mångsidig dokumentation av torp- och backstugutiden.

Något större intresse för de trädgårdar, som fågnade torparens öga och gav frukt och bär till hans hushåll, har dock mig veterligt hembygdsforskare eller botanister inte visat."

Förra sommaren skrev jag själv en artikel om torpväxterna i sydvästra Småland och upptäckte hur många frågor jag måste lämna obesvarade, vad gällde min hembygd. Samma gäller nog i andra delar av landskapet. Jag kom därför att tänka på att många inventerare funderat på vad de skulle göra, när det var slut med rutininventeringarna. Jag föreslår en inventering av torpväxter.

För att en sådan inventering skall bli intressant behövs en jämn spridning av objekten till olika delar av Småland. En grupp på ca 20 torp i varje kommun kunde vara lagom.

Om tillräckligt många nappar på mitt förslag, har jag tänkt mig att skriva en liten handledning för inventering och utforma en lämplig blankett att fylla i. Tills vidare räcker det att tänka på följande:

1. Torpen skall inte ha utnyttjats för fritidsboende. Då finns nämligen risk att nya växter har förts in. Samma är förhållandet, om dess inägor utnyttjats som viltåkrar eller för plantering av skydd åt det vilda. Torpen bör ha varit övergivna senast 1960. Hembygdsvårdarna vet oftast, när den siste torparen försvann.
2. Om torpen varit övervuxna av planterad barrskog, konstgödslade eller utsatta för långvarig och hård betning med kreatur är i regel floran förstörd. Välj i stället sådana torprester, som omtänksamma markägare hållit öppna i skogarna eller som betats måttligt och inte konstgödslats i inägomarkerna.
3. Anteckna endast arter, som varit odlade eller kan ha varit odlade. Men tänk på att våra förfäder ofta planterade in vilda växter som prydnadsväxter, om de var vackra och saknades i trakten. *Tibast*, *vårlok*, *svalört*, *blåsippa* och *lungört* är i min del av Småland nästan alltid införda som prydnadsväxter. *Skogslök* förefaller vara införd som kryddväxt vid en del gamla torp.
4. Vi måste göra större delen av inventeringen 1992. Nästa år kan vi ta med vårväxterna, men senare fynd kan vi inte utnyttja till floran.

Om du accepterar att göra ännu en insats så hör av dig. Själv skulle jag tycka det vore roligt, om vi kunde komplettera vår florainventering med torpväxterna.

Ingvar Christoffersson; Götradsgratan 8; 341 39 Ljungby; tel 0372 - 143 83

Innehållsförteckning

- 1 *T. Karlsson, I. & J. Christoffersson*: Floraskrivarna rapporterar
- 4 *I. Christoffersson*: Rapportera lokaler för sällsynta växter nu
- 5 *T. Karlsson*: Igelknoppar i Småland
- 13 *M. Mörk*: Mitt livs största botaniska upplevelse, *Epipactis palustris*
- 14 *B. Lindgren*: En invandrare
- 15 *C. Mossberg*: Kanadagäss och botanik
- 16 *Å. Widgren*: Den gåtfulla blålupinen
- 18 *B. Lindgren*: Varieteter
- 20 *L. Björkman*: Upprop, *Aspgeiélav*, *Collema subnigrescens*, i Småland
- 21 *L. & U. Björkman, P. & J. Wilhelmsson*: Upprop, *Lunglav* i Nässjö och Eksjö kommuner
- 22 *L. Björkman*: Vegetationen i Almesåkra socken år 1865
- 28 *I. Christoffersson*: Inventering av torpväxterna